

Sabina Cisek

TEORIA UGRUNTOWANA W NAUCE O INFORMACJI – WYBRANE ASPEKTY

[GROUNDED THEORY IN INFORMATION SCIENCE – SELECTED
ASPECTS]

Abstrakt: Artykuł jest poświęcony wybranym aspektom metodologii teorii ugruntowanej: jakościowej strategii badawczej, która znalazła zastosowanie w nauce o informacji. Omawia również problematykę tzw. otwartego dostępu do publikacji naukowych. W wyniku badań stwierdzono występowanie informatologicznych tekstów elektronicznych odwołujących się do teorii ugruntowanej w bezpłatnych zasobach naukowych WWW.

METODOLOGIA – NAUKA O INFORMACJI – OPEN ACCESS – PUBLIKACJE ELEKTRONICZNE
– TEORIA UGRUNTOWANA

Abstract: This paper discusses a few selected aspects of the Grounded theory – as applied in the Information Science. It concerns also the Open Access to scholarly knowledge. The main finding is: there are LIS publications using the Grounded theory methodology available via Open Access journals, archives, repositories and search engines.

E-PRINTS – GROUNDED THEORY – INFORMATION SCIENCE – METHODOLOGY – OPEN
ACCESS

*

*

*

Dr Sabina CISEK, adiunkt w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Adres elektr.: sabina@inib.uj.edu.pl

Wstęp

Artykuł stanowi przyczynek – z jednej strony – do rozważań metodologicznych informatologii, z drugiej – do zagadnienia otwartego dostępu do publikacji naukowych (*Open Access*). Celem rozważań jest stwierdzenie, czy problematyka tzw. teorii ugruntowanej (*Grounded theory*) reprezentowana jest w bezpłatnych zasobach WWW z dziedziny nauki o informacji, tj. czy dostępne są pełne teksty opracowań – e-printy – z tego zakresu.

Terminy *Grounded theory* i „teoria ugruntowana” używane są w niniejszym tekście zamiennie, podobnie – „nauka o informacji” i „informatologia”.

Metodologia teorii ugruntowanej – krótka charakterystyka i miejsce w nauce o informacji

Grounded theory jest jedną z wielu jakościowych strategii badawczych w naukach społecznych. Zaproponowana została przez Barneya G. Glasera i Anzelma L. Straussa w 1967 r. w książce *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research* [Glaser, Strauss 1967] – a następnie komentowana i rozwijana przez różnych uczonych. Szybko stała się popularna w wielu dyscyplinach ze względu na rozzaczarowanie badaczy tradycyjnymi ilościowymi, „pozytywistycznymi” metodami badań [Hjørland 2005–2006, dok. elektr.; Konecki 2000, dok. elektr., s. 2–3].

Grounded theory nazywana jest w literaturze przedmiotu nie tylko jakościową metodą badań, ale również metodologią, podejściem badawczym, strategią badawczą, ogólną teorią metody naukowej [Hjørland 2005–2006, dok. elektr.; Konecki 2000, dok. elektr.; Myers 2006, dok. elektr.; Selden 2005]. Generalnie – ma charakter indukcyjny; polega na stopniowym tworzeniu teorii w oparciu o systematycznie gromadzone i analizowane dane empiryczne. Krzysztof Konecki, polski uczyony i znawca omawianej problematyki, pisze:

Twórcy metodologii teorii ugruntowanej traktują budowanie teorii jako proces, nie jest to więc weryfikacja wcześniej zbudowanych hipotez na podstawie później zebranych danych. Zbieranie danych, budowanie hipotez i ich weryfikacja nie są wyraźnie rozdzielone w czasie, jak ma to miejsce w tradycyjnych badaniach, ale są procedurami, które wzajemnie wielokrotnie się przeplatają w czasie długiego procesu generowania teorii. (...) Teoria ugruntowana powinna umożliwiać przewidywanie, wyjaśnianie i rozumienie zachowań społecznych, których dotyczy. Powinni ją więc rozumieć nie tylko socjologowie, ale i „znaczący laicy”, będący często bezpośrednimi uczestnikami badanego obszaru społecznego. Jednym z ważniejszych sprawdzianów teorii ugruntowanej jest także rozpoznawanie się osób, będących przedmiotem badania, w samym raporcie badawczym [Konecki 2000, dok. elektr., s. 5, 6].

Teoria ugruntowana stosowana jest również w informatologii – od drugiej połowy lat 80. XX w. Wiąże się przede wszystkim, chociaż nie tylko, z badaniami użytkowników informacji, ich potrzeb i zachowań (*information seeking behaviour*), z rosnącym zainteresowaniem metodologią jakościową oraz z wpływami hermeneutyki, fenomenologii i tzw. symbolicznego interakcjonizmu. Wiodącą rolę w tym zakresie odegrał ośrodek badawczy w Sheffield w Wielkiej Brytanii (Tom Wilson, David Ellis i inni) [Ellis 1993; Correia, Wilson 1997, dok. elektr.]. *Grounded theory* wykorzystali także uczeni amerykańscy i skandynawscy [Hjørland 2005–2006, dok. elektr.; Selden 2005].

Jak „silny” jest ten nurt metodologiczny we współczesnej nauce o informacji? Odpowiedź na to pytanie można uzyskać poprzez:

- badanie jakościowe – merytoryczną analizę i interpretację rozważań, wykorzystujących metodologię teorii ugruntowanej; czy faktycznie przyczyniły się, w jaki sposób i w jakim stopniu do rozwoju (poszerzenia, pogłębienia) wiedzy informatologicznej?;
- badanie ilościowe – dotyczące liczby i tematyki publikacji z dziedziny nauki o informacji, odwołujących się, chociażby w niewielkim zakresie, do *Grounded theory*.

Niniejszy artykuł mieści się w drugim – z wymienionych – podejściu. Stanowi próbę rozstrzygnięcia, czy oraz ile e-publikacji, związanych z teorią ugruntowaną w informatologii, dostępnych jest w zasobach internetowych typu *Open Access*. Prezentacja wyników badań jest poprzedzona kilkoma ogólniejszymi uwagami na temat zagadnienia wolnego dostępu do tekstów naukowych.

Teoria ugruntowana w nauce o informacji w zasobach internetowych typu *Open Access*

Open Access (OA)

Wraz z rozwojem środowiska WWW nastąpiły zmiany w komunikacji naukowej, zarówno w sferze faktów, jak i oczekiwań. Jednym ze „znaków czasu” jest dążenie do bezpłatnego – dla użytkownika, niekoniecznie zaś dla autora bądź wydawcy – udostępniania publikacji naukowych w wersji elektronicznej w Internecie, tj. w postaci e-printów. Jeden z koryfeuszów ruchu otwartego dostępu do wiedzy (*Open Access Movement*), Peter Suber, stwierdza:

Literatura *Open Access* (OA) jest cyfrowa, online, bezpłatna dla użytkownika, wolna od większości ograniczeń związanych z prawami autorskimi i licencjami. (...) Istnieją dwa podstawowe narzędzia (*vehicles*) otwartego dostępu do publikacji naukowych: czasopisma (<http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>) oraz archiwa i repozytoria (<http://www.earlham.edu/~peters/fos/over-view.htm>). (...) Czasopisma OA są recenzowane. (...) Zawartość archiwów nie musi być recenzowana [Suber 2004–2006, dok. elektr.].

Do bezpłatnych naukowych zasobów WWW zaliczyć zatem można:

- czasopisma elektroniczne;
- archiwa i repozytoria, które – oprócz e-printów, tj. elektronicznych preprintów lub postprintów artykułów z czasopism – mogą zawierać również prace magisterskie, rozprawy doktorskie, materiały dydaktyczne, dokumentację urzędową, pliki audio-wizualne i inne; wśród nich wyróżniamy:
 - dziedziczne lub wielodziedziczne archiwa e-printów,
 - repozytoria instytucji i organizacji (np. uczelni),
 - archiwa na własnych stronach WWW poszczególnych naukowców,

a także:

- pełnotekstowe bazy danych w wolnym dostępie;
- inne zasoby (np. w *Invisible Web*).

Jest to, rzecz jasna, wstępna typologia, wystarczająca jednakże na potrzeby rozważań w tym artykule.

Należy dodać, iż ze względu na specyfikę analizowanych – pod kątem *Grounded theory* – zasobów OA, nie zawsze możliwe bądź celowe było użycie identycznie sformułowanego wyrażenia wyszukiwawczego.

Teoria ugruntowana w czasopismach typu *Open Access* z zakresu INiB

Informatologiczne czasopisma OA publikują artykuły nawiązujące do *Grounded theory*, aczkolwiek niezbyt często. Wyszukiwanie w serwisie *DOAJ – the Directory of Open Access Journals* [Lund University Libraries 2006, dok. elektr.], indeksującym m.in. 59 czasopism z dziedziny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, przynosi 4 relewantne artykuły (pełne teksty, dostępne bezpłatnie), z czego 3 pochodzą z czasopisma *Information Research* [*Information Research...* 1995–2006, dok. elektr.], 1 – z *Informing Science* [1997–2006, dok. elektr.].

Teoria ugruntowana w dziedzinowych (z zakresu INiB) archiwach, repozytoriach oraz wyszukiwarkach e-printów

W tabeli 1 ujęte są wszystkie znane mi większe archiwa e-printów z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa.

Tabela 1. Teoria ugruntowana w nauce o informacji w dziedzinowych zasobach i serwisach wyszukiwawczych e-publikacji

Nazwa i adres serwisu WWW; wielkość zasobów serwisu	Wyrażenie wyszukiwawcze	Wyniki wyszukiwania – ogólna liczba dokumentów, liczba relewantnych
DL-Harvest http://dlharvest.sir.arizona.edu/ 16 144 dokumenty	grounded theory	9, w tym w pełni relewantnych – 2
DLIST the Digital Library of Information Science and Technology http://dlist.sir.arizona.edu/ ok. 600 dokumentów	grounded theory	0
DoIS, Documents in Information Science http://wotan.liu.edu/does/ ok. 14 tys. dokumentów	grounded theory	13, w tym w pełni relewantnych – 10
E-LIS, E-prints in Library and Information Science http://eprints.rclis.org/ 3672 dokumenty	grounded theory	25, w tym w pełni relewantnych – 6
METALIS http://metalisc.cilea.it/ ? (brak danych)	grounded AND theory	3, w tym w pełni relewantnych – 2

Z tabeli 1 wynika, iż w archiwach i repozytoriach z dziedziny INiB znajduje się co najmniej kilkanaście e-printów, odwołujących się do *Grounded theory*.

Teoria ugruntowana w informatologii w wielodziedzinowych archiwach, repozytoriach oraz wyszukiwarkach e-printów

W tabeli 2 uwzględnione są wybrane zasoby oraz specjalistyczne narzędzia wyszukiwawcze, oferujące dostęp do e-publicacji naukowych z wielu dyscyplin. Zidentyfikowane zostały na podstawie wykazów źródeł *Open Access*, takich jak: *Earth's Largest Free Full-Text Science Archives* [2006, dok. elektr.], *Google Directory – Free Access Online Archives* [2006, dok. elektr.], *The Researching Librarian* [2006, dok. elektr.] i inne. Są wśród nich zarówno wyszukiwarki naukowe (*Google Scholar*), serwisy przeszukujące archiwa i repozytoria (*OAIster*), jak i archiwa e-printów (*arXiv.org*) oraz bazy danych (*ERIC*).

Tabela 2. Teoria ugruntowana w nauce o informacji w wielodziedzinowych zasobach oraz serwisach wyszukiwawczych e-publicacji

Nazwa i adres serwisu WWW	Wyrażenie wyszukiwawcze	Wyniki wyszukiwania – ogólna liczba dokumen- tów, liczba relewantnych
arXiv.org http://arxiv.org/	„grounded theory” w dziale Com- puter Science	0
CiteSeer http://citeseer.ist.psu.edu/	„grounded theory” AND „informa- tion science”	8, w tym 7 relewantnych
E-print Network http://eprints.osti.gov/	grounded theory AND information science	7, wszystkie relewantne
ERIC http://www.eric.ed.gov/	Keywords: „grounded theory” and Keywords: „information science” Keywords: „grounded theory” and Keywords: „information retrieval” Keywords: „grounded theory” and Keywords: „information seeking”	w sumie 10, wszystkie re- lewantne
FindArticles http://www.findarticles.com/	„grounded theory” „information science”	7, wszystkie relewantne
Google Scholar http://scholar.google.com/	„grounded theory” „information science”	około 1060
OAIster http://oaister.umd.umich.edu/ o/oaister/	„grounded theory” and „information science” oraz „grounded theory” and „information retrieval” oraz „grounded theory” and „information seeking”	w sumie 7, w tym 6 rele- wantnych
Scirus http://www.scirus.com/srsapp/	grounded theory AND information science	2225

Źródło: Opracowanie własne, 25.04.2006 r.

Publikacje informatologiczne wykorzystujące *Grounded theory* są dostępne także poprzez wielodziedzinowe zasoby typu *Open Access*; z reguły jest to kilka e-printów. Duża

liczba wyników uzyskanych za pomocą wyszukiwarek naukowych *Google Scholar* i *Scirus*, wynikająca m.in. z tego, iż uwzględniają one nie tylko zasoby bezpłatne i pełne teksty, wymaga dalszej analizy w aspekcie ich relewancji.

Wnioski

We współczesnej nauce o informacji obserwuje się wzrost samoświadomości metodologicznej, o czym świadczą m.in. próby wykorzystania w informatologii nowych strategii badawczych, często – zasadniczo zmieniających sposób ujęcia przedmiotu badań. Pogląd, iż tradycyjne metody, pomimo kilkudziesięcioletniego stosowania, nie przyniosły oczekiwanych wyników teoretycznych, skłania niektórych do wyboru jakościowych metod badań, takich jak *Grounded theory*.

To zagadnienie – jak pokazują przeprowadzone badania – występuje również (aczkolwiek w stosunkowo niewielkim zakresie) w „otwartych” zasobach Internetu. Co więcej, także tematyczne serwisy WWW z zakresu metodologii nauki o informacji, takie jak *Core Concepts in Library and Information Science (LIS) – Information science, methods* [Hjørland 2005–2006, dok. elektr.], *InformationR.net – Electronic Resources for Research Methods* [2006, dok. elektr.], *Qualitative Research in Information Systems* [Myers 2006, dok. elektr.], obejmują problematykę badań jakościowych i teorii ugruntowanej.

Wykorzystane źródła i opracowania

- Correia, Z.; T.D. Wilson, dok. elektr. (1997). Scanning the business environment for information: a grounded theory approach. *Information Research* Vol. 2, No. 4. <http://informationr.net/ir/2-4/paper/21.html> [odczyt: 02.01.2006].
- Earth's Largest Free Full-Text Science Archives, dok. elektr. (2006). <http://highwire.stanford.edu/lists/largest.dtl> [odczyt: 05.05.2006].
- Ellis, D. (1993). Modeling the information-seeking patterns of academic researchers: a Grounded Theory approach. *Library Quarterly* Vol. 63, No. 4, p. 469–486.
- Glaser, B.; A. Strauss (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine Pub. Co.
- Google Directory – Free Access Online Archives, dok. elektr. (2006). http://directory.google.com/Top/Science/Publications/Archives/Free_Access_Online_Archives/ [odczyt: 05.04.2006].
- Hjørland, B., dok. elektr. (2005–2006). Core Concepts in Library and Information Science (LIS). http://www.db.dk/bh/Core%20Concepts%20in%20LIS/Clusters%20of%20LIS/information_science_methods.htm [odczyt: 06.05.2006].
- Information Research: an international electronic journal*, dok. elektr. (1995–2006). Ed. T.D. Wilson. <http://informationr.net/ir/index.html> [odczyt: 05.04.2006].
- Informing Science: The International Journal of an Emerging Transdiscipline*, dok. elektr. (1997–2006). Ed. S.J. Lloyd, E. Cohen. <http://inform.nu> [odczyt: 05.05.2006].
- Konecki, K., dok. elektr. (2000). Studia z metodologii badań jakościowych: teoria ugruntowana. http://kkonecki.fateback.com/publikacje/publikacja18_1.doc [odczyt: 25.01.2006].
- Lund University Libraries, dok. elektr. (2006). DOAJ – the Directory of Open Access Journals. <http://www.doaj.org/> [odczyt: 05.05.2006].

- Myers, M.D., dok. elektr. (2006). Qualitative Research in Information Systems. <http://www.qual.auckland.ac.nz/> [odczyt: 02.04.2006].
- The Researching Librarian, dok. elektr. (2006). Ed. B. Ashmore. <http://www.researchinglibrarian.com/databases.htm> [odczyt: 02.02.2006].
- Selden, L. (2005). On Grounded Theory – with some malice. *Journal of Documentation* Vol. 61, No. 1, p. 114–129.
- Suber, P., dok. elektr. (2004–2006). Open Access Overview. <http://www.earlham.edu/~peters/fos/over-view.htm> [odczyt: 15.03.2006].
- Wilson, T.D., dok. elektr. (2006). InformationR.net. <http://informationr.net/ir/index.html> [odczyt: 05.05.2006].